

УПРАВЛІННЯ КУЛЬТУРИ, НАЦІОНАЛЬНОСТЕЙ
ТА РЕЛІГІЙ ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ЛУГАНСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ КРАЄЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ

Конституційні традиції України. Краєзнавчий вимір

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

*до 23-ї річниці Конституції
України*

ПОГОДЖЕНО
начальник управління
культури, національностей
та релігій Луганської
обласної державної адміністрації

_____ **Аліна АДАМЧУК**

**УПРАВЛІННЯ КУЛЬТУРИ, НАЦІОНАЛЬНОСТЕЙ ТА РЕЛІГІЙ
ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ЛУГАНСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ КРАЄЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ**

**Конституційні традиції України.
Краєзнавчий вимір**

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

Конституційні традиції України. Краєзнавчий вимір. Методичні вказівки / до 23-ї річниці Конституції України – Старобільськ: Вид-тво ТОВ “ФОКСПРИНТ”, 2019. – 14 с.

Методичні вказівки містять матеріали про становлення конституційних традицій в Україні, акцентують увагу на формах і методах проведення заходів з нагоди 23-ї річниці прийняття Конституції нашої держави, перелік рекомендованої літератури, посилання на відео сюжети.

Для наукових співробітників музеїв, викладачів, керівників музеїв та навчальних закладів, студентів, учнів.

Ухвалено до друку наково – методичною радою Луганського обласного краєзнавчого музею. Протокол № 5 від 30.05.2019 р.

Погоджено: Адамчук А. О., начальник управління культури, національностей та релігій Луганської обласної державної адміністрації

Відповідальний: Мілованова О.В., директор Луганського обласного краєзнавчого музею

Автор: Мартиненко М.С., заступник директора з наукової роботи Луганського обласного краєзнавчого музею

Адреса: Луганський обласний краєзнавчий музей
92700, м. Старобільськ, вул. Гімназична, 53
тел./факс: /06461/-2-37-76
e-mail: Lokm_stb@ukr.net

I. ІНФОРМАЦІЙНІ МАТЕРІАЛИ ДО ВІДЗНАЧЕННЯ 23-Ї РІЧНИЦІ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

28 червня 1996 року Верховна Рада України прийняла Основний закон держави – Конституцію, яка стала реальною і дієвою основою розбудови незалежної демократичної держави як повноправної учасниці світового співтовариства. Ця подія стала важливим етапом на шляху конституційного процесу в Україні, який триває досі.

Конституція України 1996 р. зафіксувала основні позиції договору між державою та суспільством. В ній є взаємопов'язані норми юридичного та політичного характеру, які регулюють найважливіші суспільні відносини: забезпечення прав і свобод людини та подальшого розвитку держави. У цьому полягає соціальна цінність основного закону. Конституція України має найвищу юридичну силу і становить ядро національної правової системи.

Витоки українського конституціоналізму мають давні історичні традиції. Перша спроба кодифікації українського права відбулася за часів Київської Русі і була зафіксована в «Руській Правді» (XI–XII ст.). Наступні історичні епохи продемонстрували безперервний процес пошуку шляхів, методів та інструментарію для оформлення та закріплення основних принципів взаємодії держави та суспільства.

АКЦЕНТИ В ІНФОРМУВАННІ СУСПІЛЬСТВА ЩОДО УКРАЇНСЬКОЇ КОНСТИТУЦІЇ

1. Конституція України 1996 року не виникла на порожньому місці, традиції українського конституціоналізму мають глибоке історичне коріння, свою традицію та тяглість (див. історичну ретроспективу нижче).

2. Український конституціоналізм має власні особливості, серед яких визначне місце посідають демократизм, повага до суспільних та індивідуальних прав. Ці засади формувалися протягом століть у відповідності до національного характеру українців, способу життя, цінностей та суспільних відносин.

3. Український конституціоналізм інколи випереджав аналогічні процеси у Європі. Це стосується конституції Пилипа Орлика 1710 року. Тому конституцію Орлика часто називають першою демократичною конституцією Європи.

4. Конституційні акти Української народної республіки (УНР) та Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР) продемонстрували правову і політичну зрілість українців під час спроби вибороти державність у 1917-1921 роках.

5. Програмні документи підпільного парламенту – Української головної визвольної ради (УГВР) засвідчили прагнення визвольного руху дотримуватися принципів демократії навіть у найважчих умовах підпільно-партизанської боротьби.

6. Конституція радянської доби цінна як досвід перетворення основного документу країни у фікцію та формальність.

7. У конституційному процесі незалежної України відбився непростий шлях молодії демократії до соціально-правових стандартів та цінностей об'єднаної Європи.

II. ІСТОРИЧНА РЕТРОСПЕКТИВА УКРАЇНСЬКОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ

№	Назва	Період	Короткий зміст
1	«Руська Правда»	XI-XII ст.	Почали укладати за часів князя Ярослава Мудрого (XI ст.). Це перша відома кодифікація українського права. Акцент на правах різних станів, власності, судочинстві. «Руська правда» наслідувала законодавчі акти германських та англосаксонських держав Європи.
2	Литовські статuti	1529, 1566, 1588 рр. XVI-XIX ст.	Кодифікація права Великого Князівства Литовського у Литовських статутах. Три редакції статутів написані слов'янською мовою. Вони увібрали в себе правові традиції Київської Русі та середньовічної Європи. Статuti встановлювали межі князівської влади і захищали права різних суспільних станів.
3	Акти козацької державності	Друга половина XVII ст.	Результатом національно-визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького стало відродження української державності. Устрій Гетьманщини визначався як правило в міжнародних угодах, і першою з них був Зборівський договір козаків з польським королем Яном Казимиром. Березневі статті Богдана Хмельницького регламентували політичне, правове, фінансове і військове становище України після Переяславської ради. Гадяцький трактат передбачав створення Великого Князівства Руського у складі Речі Посполитої.
4	Конституція Пилипа Орлика	1710 р.	Пакти і конституції прав і вольностей Війська Запорозького. В основі документу – угода між гетьманом та Військом Запорозьким, яка закріплювала розподіл влади на законодавчу, виконавчу і судову; гарантувала права і свободи в козацькій державі. У Конституції була задекларована мета козаків – визволення України від московського самодержавства. Прогресивні ідеї Конституції Орлика так і не були реалізовані на практиці, цей документ увійшов в історію і став відомий як перша новочасна конституція в Європі.
5	Проекти Конституції учасників Кирило-Мефодієвського братства	1850 р.	Георгій Андрузький написав «Начерки Конституції Республіки». В умовах посилення реакції за імператора Миколи I, кирило-мефодіївці декларували ідеї республіканського устрою, демократичного правління, громадянських прав. Ідеалом державності у творах Миколи Костомарова, Миколи Гулака, Тараса Шевченка, Георгія Андрузького була федерація слов'янських народів.
6	Програмні засади українського	1900 р.	У маніфесті «Самостійна Україна» Миколи Міхновського, яку він написав для Революційної української партії, вперше в українській політичній

	політичного руху початку ХХ ст.		думці була висунута ідея боротьби «за єдину, неподільну, вільну і самостійну Україну». Невдовзі Міхновський підготував проект основного закону Самостійної України. Згідно цього документу, Україна мала стати спілкою вільних і самоправних земель, утворених на підставі своїх природних особливостей та окремішностей і заселених українцями.
7	Конституції Української революції	1918-1921 рр.	<p>Перша конституція Української народної республіки під назвою «Статут про державний устрій, права і вільності УНР» була ухвалена Центральною Радою 29 квітня 1918 року. Цей документ не набув чинності через державний переворот гетьмана Павла Скоропадського.</p> <p>13 листопада того ж року було ухвалено Тимчасовий основний закон про державну самостійність українських земель колишньої Австро-Угорської монархії, який слугував конституцією Західноукраїнської Народної Республіки.</p> <p>Проекти українських конституцій розроблялися навіть тоді, коли шанси відстояти незалежність виглядали примарними. Вже у 1920-тих роках з'явилося кілька ґрунтовних розробок, зокрема представлений Урядовою комісією УНР із вироблення Конституції Української Держави. Конституційні проекти Української Революції заклали основи державницької традиції УНР, яка отримала продовження у сучасній Україні після передачі мандату останнім президентом УНР у вигнанні Миколою Плав'юком президенту незалежної України Леоніду Кравчуку в 1992 році.</p>
8	Програмні документи Української Головної Визвольної Ради (УГВР)	1944 р.	<p>У липні 1944 року неподалік села Недільна на Львівщині відбулися Установчі збори Української головної визвольної ради. Таким чином збройна частина українського визвольного руху (УПА) отримала своє політичне представництво – зародок державної влади незалежної країни.</p> <p>Ідеологія та принципи формування УГВР були спрямовані на консолідацію всіх національних сил і відзначалися демократичністю. Ухвалені на Зборах програмні документи УГВР – Універсал, Платформа і, передусім, Тимчасовий устрій, стали важливим джерелом української конституційної думки. Вища законодавча влада стала компетенцією Великого збору УГВР, а виконавча – Генерального секретаріату. Президентом УГВР обрали колишнього члена Центральної Ради, уродженця Полтавщини Кирила Осьмака. Українська головна визвольна рада керувала боротьбою УПА до кінця 1950-х років.</p>
9	Конституції радянської доби	1919-1978 рр.	У Радянській Україні в різний час було ухвалено чотири конституції. Вони хоч і проголошували Україну суверенною державою, але насправді були лише ідеологічним прикриттям підвладного становища УРСР та пануючого в ній тоталітарного режиму. В конституції 1978 року монополія компартії на владу була закріплена

			<p>офіційно шостою статтею.</p> <p>Відтак, це стало прикладом того як основний документ країни стає цілковитою формальністю.</p>
10	Конституція незалежної України	1996 р.	<p>Незалежна Україна тривалий час жила за радянською Конституцією 1978 року в якості основного закону. Протягом 1991-1995 рр. до неї було внесено 18 змін та доповнень. З'явилася посада Президента, а документу, який регулював би взаємодію між гілками влади не було. Постійна боротьба президентської та парламентської гілок влади змусила Л.Кучму та В. Мороза підписати конституційну угоду. Зрештою 28 червня 1996 року Верховна Рада України ухвалила основний закон незалежної держави – Конституцію України.</p>

III. БОРЦІ ЗІ СХОДУ УКРАЇНИ

Наміри мати власну державу роками визрівали у творчості шістдесятників, у правозахисному й дисидентському рухах, у прагненнях мільйонів українців. А вже наприкінці 1980-х – початку 1990-х років стрімко розвивався масовий національно-демократичний рух, на який суттєво вплинула, зокрема, аварія на Чорнобильській АЕС. Трагедія стала чинником активізації національного руху та відцентрових бажань політичних сил.

Борці-дисиденти з Донбасу стали ядром українського опору 60-80-их років ХХ століття.

У 50-80-их роках Донеччина і Луганщина дали Україні надзвичайно потужне і яскраве гроно борців-дисидентів. Ці люди стали ядром модерного українського руху опору 60-80-их років. Фактично співтворцями нової національної ідеї, в основі якої стала ідея прав людини, базована на Загальній декларації прав людини:

Олекса Тихий (1927–1984), народився на хуторі Їжівка Константинівського району Донецької області. Член-засновник Української Гельсінської групи. Один із найяскравіших діячів дисидентського руху.

Микола Руденко (1920-2004), народився у селі Юр'ївка Лутугинського району Луганської області. Фронтовик, був важко поранений. Працював секретарем партійного комітету Спілки письменників України. За активну громадянську позицію – репресований. Був головою Української Гельсінської групи. Письменник, мислитель, лідер українського руху опору другої половини ХХ століття.

Іван Світличний (1929-1992), народився у селі Половинкине Старобільського району Луганської області. Поет, літературний критик, мовознавець. Душа дисидентського середовища. Навколо нього гуртувалось найбільш активне коло українських дисидентів брежнєвської доби.

Надія Світлична (1936-2006), молодша сестра Івана Світличного. Після ув'язнення брата, емігрувала до США. Член закордонного представництва Української Гельсінської групи, редактор-укладач «Вісника репресій в Україні» (США).

Іван Дзюба (1931), народився с Миколаївці Волноваського району Донецької області. Український літературознавець, критик, громадський діяч, дисидент радянських часів, Герой України, другий Міністр культури України (1992-1994), голова Комітету з Національної премії України імені Тараса Шевченка (1999-2001). Його праці стали програмними для руху опору 60-80-их років ХХ ст.

Петро Григоренко (1907-1987), народився у селі Борисівка Приморського району Запорізької області. Бойовий радянський генерал, комуніст. Проїшов Другу світову війну від Халхін-Голу до Німеччини. Викладач Військової академії ім. Фрунзе. Після депортації кримських татар, серед як були його однополчани, відкрито виступив на їхній захист. На початку 60-их років за свою безкомпромісну громадянську позицію розжалуваний у рядові, позбавлений бойових нагород та репресований. Був поміщений на примусове лікування до психлікарні. Член-засновник (разом із академіком Андрієм Сахаровим) Московської групи сприяння виконанню Гельсінських угод. Після заслання Сахарова, став фактичним лідером правозахисного руху усього СРСР. Член-засновник (разом із Миколою Руденком та Олексою Тихим) Української групи сприяння виконанню Гельсінських угод. У 1977 виїхав на лікування до США та був позбавлений радянського громадянства.

Раїса Мороз (1937), народилась у с. Велика Новосілка Великоновоселівського району Донецької області. Дружина політв'язня Валентина Мороза. Публіцистка, журналістка, підтримувала політв'язнів у радянських концтаборах та на засланнях.

IV. ПОРАДИ

З метою належного відзначення Дня Конституції України, упродовж 22-26 червня у музеях області рекомендуємо:

- ◆ провести науково-практичні конференції за участю представників органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, громадських організацій, політичних партій, діячів науки і культури з тем: «Конституція України – гарант захисту прав людини», «Історія становлення і розвитку Конституції України», «Конституційне закріплення основ громадянського суспільства в Україні», «Державно-конституційні традиції козацької доби», «Конституційна реформа і розвиток Української державності» тощо;

- ◆ круглі столи за участю старшокласників, учителів історії та правознавства, наукових працівників краєзнавчих музеїв за темою «Конституція України – Основний Закон держави»;

- ◆ бесіди з метою виховання в учнів поваги до державних символів України; конкурси малюнків, плакатів, рефератів, творів-есе про права людини, усні журнали, турніри юних правознавців, брейн-ринги з учнями основної та старшої школи з метою формування правової культури, отримання знань про конституційні права і свободи; покладання квітів до пам'ятних знаків та пам'ятників видатним діячам українського державотворення, борцям за свободу і незалежність України;

- ◆ доцільно, під час заходів, дати коротку характеристику державної символіки і надати інформацію про історію виникнення та значення Державного Прапора України, Державного Гербу України, Державного Гімну України;

- ◆ рекомендується ознайомити присутніх з «Декларацією про державний суверенітет України», «Декларацією прав національностей України», «Актом проголошення незалежності України», «Законом про громадянство України», а також навести окремі статті Конституції України; необхідно звернути увагу на те, що незалежність – заслуга не тільки певних політичних сил та рухів, але й всього українського народу, здійснення мрій багатьох його поколінь;

◆ під час проведення заходів потрібно поглибити знання відвідувачів про історичний розвиток України як держави, наголосити на проблемі національного державного будівництва в країні, обговорити проблеми національного відродження у контексті історичного досвіду;

◆ потрібно також наголосити, що людина – це частка єдиного цілого, яким є народ, тому в основу лекції мають бути покладені відомості про історико-культурні традиції українського народу, особливості його трудової діяльності й побуту, матеріальну та духовну культуру, історичний досвід. Висвітлити сучасний спосіб організації життєдіяльності суспільства, спосіб життя і виховання в сім'ї, подати відомості про рідний край.

◆ організувати постійно діючі експозиції, виставки, що відображають конституційні процеси в Україні, удосконалення Основного Закону України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Акт проголошення незалежності України: Від 24 серпня 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. -№38. – Ст. 502.
2. Бойко О.Д. Історія України – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – 662 с.
3. Декларація про державний суверенітет України: Прийнята Верховною Радою Української РСР 16 липня 1990 р., №55-ХІІ // Відомості Верховної Ради Української Радянської Соціалістичної Республіки. – 1990. - № 31. – Ст.429.
4. Загальна декларація прав людини (прийняття Генеральною асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р.). Режим доступу: www.nau.ua
5. Кормич Л І. Багацький В.В. Історія України від найдавніших часів і до ХХІ століття – Харків, 2001.
6. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. - №30. – С.141.
7. Літопис українського Донбасу. Донбас в часи Визвольних Змагань 1917-1921 років / упор. Ю. Косенко. – Ічня: ПП «Формат», 2018. – 308 с.
8. Мала енциклопедія етнодержавства. – К., 1996.
9. Малий словник історії України. – К., 1997.
10. Матеріали сайту Українського інституту національної пам'яті. – Київ, 2017.
Режим доступу: ww.memory.gov.ua
https://zik.ua/news/2016/10/24/zhebrivskyy_bortsidysydeny_z_donbasu_staly_yadr_om_ukrainskogo_oporu_973912
<https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/derzhsluzhbovcyam/do-dnya-konstytuciyi-ukrayiny>
11. Про проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради Української РСР від 24 серпня 1991 р., №1427-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1991. - №38. – С. 502.
12. Нагаєвський І. Історія Української держави двадцятого століття. – К., 1993.
13. Стражний О. Український менталітет: ілюзії – міфи – реальність. Видання третє. – К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2018. – 456 с.

Відео. Режим доступу:

1. <https://www.youtube.com/watch?v=sQZ31WFa4WM>
2. <https://www.youtube.com/watch?v=f4Cc6wHmNaI>
3. <https://www.youtube.com/watch?v=qZ38qzNCZYc>
4. <https://www.youtube.com/watch?v=9a1FqOibPfk>
5. <https://www.youtube.com/watch?v=rtytGfo-EJU>
6. <https://www.youtube.com/watch?v=yHUv4jcTLLI>